

סיפורה של עליה ד'

דברים שנשאה תמר אשל בכנס יוצאי הפלי"ם בשדות-ים, מאי 2007

אשתף אתכם באחד הסודות השמורים ביותר במדינת ישראל. מעטים מאד יוכלו להשיב לשאלה "מהי עליה ד'?"

הסיפור מתחיל כאשר הבריגדה שלחמה במסגרת הצבא הבריטי הוחזרה בסיום המלחמה מאירופה ארצה. כ- 100 חיילים נשארו באירופה, הם עסקו בעבודת הבריחה, הרכש והעליה הבלתי לגלית. לחיילים אלה נמצאו כפילים מבין הפליטים באירופה המועמדים לעליה. הם קבלו את מדי החיילים ומסמכיהם ועלו עם הבריגדה ארצה. כאשר רצו החיילים לחזור ארצה מאירופה צריך היה להכין להם זהות וניירות חדשים. נוסף על כך – הובטח למגורשי האוניה "אקסודוס" – "יציאת אירופה" שהם יגיעו ארצה ישירות מבלי להישלח לקפריסין. והיו כמובן צרכים נוספים: לא מעט אנשים שלנו שהיו צריכים לעבור גבולות באירופה לביצוע תפקידים צוידו בדרכונים מתאימים.

חשוב היה להקים ענף מיוחד שיאפשר לכל אלה ואחרים להגיע ארצה מבלי להישלח לקפריסין. עם ראשית המלחמה בארץ, לאחר ההצבעה באו"ם, היה גם צורך דחוף להעביר אנשים צעירים שהתנדבו למח"ל (מתנדבי חו"ל) ולגח"ל (מגויסי חו"ל) ע"מ להשתתף במלחמה. כן היה צורך להעביר מומחים צבאיים שלא ייתפסו ע"י הבריטים, שעדיין היו בארץ. ויותר מאוחר, לעקוף את האמברגו שהוטל ע"י האו"ם. הנחת היסוד של עליה ד' היתה מבוססת על העובדה שהיו תושבים בארץ שיצאו לפני מלחמת העולם השנייה לחו"ל לבקר את משפחותיהם ונתקעו שם. רק אחרי סיום המלחמה התאפשר להם לחזור לבתיהם. אנשים אלה קבלו מקונסוליות בריטיות במקומות שונים ויזה של תושבים חוזרים. ויזה זו נקראה VISA-G.

אני לא הייתי בראשית הקמת הענף. ההוגה והמקים היה גרישה שנקמן מכפר גלעדי. במרסיי היתה אחראית חברתי הקרובה שולמית ארלזורוב. כשתכננה לחזור ארצה תבעה משאול מאירוב (אח"כ שאול אביגור) שאני אשלח לקחת את מקומה, ולא היתה מוכנה למסור את סודות המקצוע למישהו אחר. ויתרתי על התכנית לצרפני למשלחת ההגנה בארה"ב והגעתי למרסיי בדצמבר 1947.

עכשיו קצת על הטכניקה. אנחנו הפכנו את העולים לתושבים פלשתינאיים החוזרים עם ויזה G בריטית. ציינו אותם בדרכונים פלשתינאיים או בדרכונים שקבלנו מעולים שעלו בעליה "ב" וגם ממקורות אחרים. החלפנו בהם את התמונות ושינינו את הפרטים האישיים, כשמחקנו בנוזל מסוים את הפרטים המקוריים. השתמשנו גם בדרכונים מזייפים שהודפסו עבורנו במיוחד – בעיקר פולנים והולנדים – והטבענו בהן ויזות בריטיות של חוזרים. שימוש חוזר בדרכון יש בו סיכון מסוים, כפי שקרה במקרה הבא: סמי אבוטבול (היום אביטל) היה מפעילי העליה המרכזיים במרוקו. כשעבר במרסיי נלקח ממנו דרכונו המרוקאי והוא נסע ארצה בדרכון אחר. לימים נשלח שליח עליה למרוקו על דרכונו של סמי והאיש נאסר מיד בהגיעו למרוקו כי היתה תלויה פקודת מאסר על סמי במשטרת מרוקו. בסופו של דבר הצליח השליח להוכיח שהוא איננו האיש שהם מחפשים אותו.

לרשותנו עמדה מעבדה משוכללת שבראשה עמד חיפאי בשם נתן שלקר. לא היתה חותמת שלא יכול היה ליצור ממנה העתק מדויק ומושלם. אגב, במעבדה זו הכנו גם מסמכים למשלוחי רכש וזכורני שלילה שלם שהה אצלנו יהודה ארזי להכנת המסמכים ל"תותחי דגניה". לרשותנו היתה רשימה של קונסוליות בריטיות ברחבי

העולם, שמות הקונסולים המפיקים ויזות, מספרים סידוריים ודוגמת חתימתם. העבודה היתה מאד פרטנית ודרשה דיוק רב. רשמנו כמובן גם את מספרי היוזות שהנפקנו, כביכול, מהקונסוליות השונות כדי שלא נגזים ונעורר חשד. אני, למשל, ידעתי לזייף את חתימת הקונסול בשנחאי, דווקא.

שלחנו את האנשים בד"כ באניות נוסעים רגילות או משא. הם היו מגיעים ארצה לנמל חיפה, ושם ברוך צימרמן וחבריו קבלו אותם, העבירו דרך פקידי הנמל, ואח"כ פיזרו אותם בארץ.

מסביב למרסיי היו מספר מחנות של ההגנה. מפקדי המחנות היו מגיעים אלי לפנות ערב לשאול אם יש משימות כלשהן ואם יש מועמדים במחנה שלהם לעליה "ד" ומתי עליהם להיות מוכנים. היינו מקבלים אינפורמציה על טרנספורטים ברכבות (היום יש למלים אלה קונוטציה קשה). היינו מגייסים מהמחנות כוח עזר, וכבר בתחנת הרכבת העמדנו שולחנות וכל אחד היה מרואיין. מילאו טפסים המכילים את כל האינפורמציה הדרושה כגון: שם, גובה, צבע עיניים, צבע שערות, צלקות מיוחדות, שפת דיבור וכיו"ב. כן רשמנו אם יש בני זוג או בני משפחה שחייבים לנסוע ביחד. במקום היו גם צלמים שהכינו לכל אחד תמונת דרכון, ולאחר מכן פוזרו למחנות השונים.

אנחנו היינו יוצרים משפחות מלאכותיות. בדרך כלל האנשים היו צעירים. לפי שפת הדיבור "שידכנו" בחור ובחורה וצרפנו אליהם ילד שקיבלנו מאחד מבתי היתומים בצרפת אליהם הביאו ילדים שנאספו ברחבי אירופה – בעיקר במזרח. דאגנו שתהיה שפה משותפת לילד ולמבוגרים ושתהיה גם התאמה להופעה החיצונית.

מפקדי המחנות היו מקבלים את רשימת העולים ערב לפני הנסיעה, והאנשים היו מגיעים במשאיות למטה שלנו. אנחנו ישבנו בשכונת פרבר של מרסיי שנקראה St. Jerome ועברתנו אותה לסג'רה. עבדנו באחזזה מגודרת די גדולה, שנקראה Les Tilleuls – "עצי שיטין". במרכז עמד מבנה גדול, שידע ימים יפים יותר, ומסביב צריפים וביתנים שכולם שימשו אותנו. כשהגיעו העולים העברנו אותם לצריף גדול שבו קבלו את ההנחיות לנסיעה. אלה ניתנו בכל השפות – אך בעיקר באידיש, שלא כולנו ידענו, אך איכשהו הסתדרנו. כל אחד יכול היה לקחת אתו מזוודה אחת בלבד. ערכנו חיפושיים במזוודות והחרמנו כל דבר שיכול היה להעיד על עברו או על זהותו האמיתית של העולה. ארזנו את החפצים המוחרמים בחבילות נפרדות, כששמו של האיש לו הם שייכים כתוב על החבילה, ושלחנו אותן ארצה למחסני קורדאני או נתניה. הבטחנו שכל אחד יקבל את רכושו בארץ. לצערי, הבלגן בארץ היה איום, והדברים מעולם לא הוחזרו. ידיד שלי שהיה קצין בגדוד סקוטי בצבא הבריטי היה מאד גאה בחצאית הסקוטית שלו. הבטחנו לו שיקבל אותה בארץ, ועד היום הוא מזכיר לי שמעולם לא קיבל אותה למרות הבטחתי.

סיפור נוסף: אנחנו קבלנו מספר גדול של צעירים וצעירות מבולגריה. בערב ההדרכה, לפני ההפלגה, אירעו ממש טרגדיות. הסתבר שלא ידענו כשבולגרי מניע ראשו כלפי מטה הוא מתכוון ל"לא" וכשהוא מניע ראשו לצדדים הוא מתכוון ל"כן" – בדיוק ההיפך מהמקובל אצלנו. כאשר שאלו בראיון הראשוני אם יש בני זוג או משפחה שיש לשולחם ביחד רשמנו בטופס "אין", ובסוף הסתבר שהתכוונו ל"יש". פרצה ממש אלימות, ונאלצנו לבטל חלק מהנוסעים. גם בחיפוש שנערך במזוודותיהם הכינו לנו הפתעה. יכולנו להחרים כל דבר אך לא את כתבי לנין בכריכה אדומה מהודרת. ההדרכה בליל הנסיעה כללה גם מתן שם חדש, כתובת בארץ, הסבר על הכסף, שמות קרובים, טלפונים וכל אינפורמציה מינימאלית הכרחית.

היחסים עם משרד הפנים והמשטרה הצרפתית היו מאד אמביוולנטיים. בדרגים הגבוהים היתה אמפתיה, ונתנו סיוע או לפחות העלימו עין. היו מנפיקים לנו, לפי

רשימות שאנחנו מסרנו, כרטיסי שהות לזרים (carte d'etranger) לתקופה קצובה. הבטחנו להם שלא יישארו בצרפת כי זה היה מאד חשוב להם. את הכרטיסים האלה השגנו במשטרת Lyon שהיתה יותר ידידותית ממשטרת מרסיי. אני נזכרת איך נסעתי ברכבת ל Lyon ובתיקי בערה מעטפה עם אלפי פרנקים שעלי לתת כ"מתנה" לעוסקים במלאכה. יש לזכור שבתקופה זו אפילו לתת תשר היה אצלנו נחשב לעלבון והשפלה למקבל. ואני האדיוטית מוטרתת איך אתגבר לתת את השוחד הזה. כמוכן שהתגברתי למרות נקיפות המצפון.

המשטרה המקומית לא היתה מיקשה אחת ולעיתים באו שוטרים לערוך אצלנו חיפוש, כי חשדו שמשהו לא כשר מתנהל אצלנו. הצבנו שמירה בכניסה אשר התריעה בעוד מועד על בוא השוטרים. מהארץ שלחו אלינו את גדע שוחט שבנה לנו סליקים. אני זוכרת כמו היום שמבוקר עד ערב היה שר שיר אחד בזמן העבודה: "אם בארזים נפלה שלהבת מה יגידו אזובי הקיר". לפני החיפוש הספקנו להכניס את כל החומר לסליקים ומעולם לא מצאו דבר חשוב.

אבל בגין הסליקים ארעה לנו פעם תקלה. קשה לתאר את הלהט של הבחורים הצעירים לעלות מהר ככל האפשר ארצה ולהשתתף במלחמה. שני בחורים נפלאים טענו שמעכבים את יציאתם ללא הסבר כאשר כל חבריהם שהגיעו אתם כבר נסעו ארצה. באחד הלילות השתטחו מתחת לגלגלי המשאיות שעמדו לקחת את העולים לאוניה והודיעו שאם לא ייקחו גם אותם לא יאפשרו למשאיות לצאת. בקושי רב הסכימו לוותר תמורת הבטחה שיצאו בקרוב. הבעיה היתה שלא מצאנו את תעודותיהם וטופסי הרישום וחששנו מכפילות שהיתה מתגלה אצל הצרפתים. בחיפוש נוסף בסליק נמצאו המסמכים תקועים בין קורות העצים, והבעיה נפתרה.

לפעמים העלינו אנשים בנמל מרסיי על אוניות רגילות, ולעתים היינו יוצאים ל La Ciotat ו Bandol – כפרי דייגים – שממש הרבו לצאת בעליה "ב" – שאפשרו לאוניות להתקרב והעלינו משם.

המשלוחים שלנו לא היו גדולים, כ-300-200 איש בכל אחד. בזמני גייסנו עובדים בעיקר מבין הסטודנטים הא"יים שלמדו באירופה. גייסתי גם שני בחורים מבין העולים שעסקו בזיוף מסמכים בפולין לעזרה במעבדה. אני מניחה שלפני החלטת החלוקה של האו"ם רוב העובדים נשלחו מן הארץ, אבל בזמני רק מעטים נשלחו מהארץ. התנאים היו די ספרטיים. למזלנו קיבלנו מצרכי מזון וביגוד ממחסני הגוי'נט. בצרפת באותה תקופה היה מחסור גדול במזון. אני לבשתי ז'קט צבאי אמריקאי שעליו הצמדתי את סמל הגבינה הצרפתית La Vache qui Rit – "הפרה הצוחקת". קצת הומור לא הזיק. לעתים קרובות עבדנו מסביב לשעון ללא שינה. בכיס היתה תמיד שפופרת של Novidrine תרופה שמנעה שינה. לקראת ה-15 במאי קבלנו הוראה מהארץ להכין משלוח של 1000 איש בפעם. זו היתה עבודה מטורפת. שבוע ימים לא ישנתי וחייתי על תרופות נגד שינה. האוניה יצאה ב-16 במאי. את ההודעה על הכרזת המדינה קבלנו ביום ששי ה-14 במאי, אבל רק במוצאי יום א', ה-16 במאי יכולנו להרים כוס לכבוד המדינה.

עם פרוץ מלחמת השחרור היינו צריכים להיערך להעברת אנשים הדרושים למאמץ המלחמתי. בהתחלה עוד היו הבריטים בארץ ולאחר מכן היה צורך לעקוף את האמברגו של האו"ם. לא היו מטוסים לארץ ואנו חיפשנו דרך להטיס אנשים אלה. למזלנו מצאנו גוי דרום אפריקאי שהיתה לו חברת מטוסים קטנה, ולאחר מו"מ מייגע בו ישבתי אתו לילה שלם, הסכים להטיס את אנשינו משדה תעופה קטן ליד מרסיי לשדה התעופה הקטן ליד חיפה. בדרך זו יכולנו להעביר, ללא עיכוב, מומחים צבאיים.

בזמני היה מרכז לעליה "ד" גם במילנו באחריות של דב שנקל מקבוץ געתון.

שני סיפורים מההווי שלנו:

1. באחד הלילות הקרים קראו לי לצאת בבהילות מצריף ההדרכה. חושך וערפילים בחוץ וכמעט אין רואים דבר. אני שומעת ריקוד הורה מטורף, באכסטזה הגובלת באובדן חושים. הסתבר שאנחנו נתנו לזוג מבוגר את בנם האובד. אין ספק שכל אחד מן הרוקדים קיווה שגם לו יקרה נס דומה. הנער היה קצת מבוגר והשתהה אצלנו תקופה ארוכה יחסית כי לא יכולנו להצמידו לזוגות צעירים. הוריו בקשו בבואם למרס"י שנאשר להם שהות של חודש בפאריס לחפש את בנם אשר הסתירו אצל איכר פולני וכשבאו לקחתו הוא כבר לא היה במקום כי יצא עם קבוצת אנשים. היו להם סימנים מובהקים לזיהוי הילד. לאחר חודש חזרו אלינו מיואשים לאחר שלא עלה בידיהם למצוא את בנם וביקשו שלא נעכבם ושיישלחו במהירות ארצה.

2. במערכת שלנו היינו זקוקים לשירותים קבועים של צייר. היה בחור, אברשה, מאחד הקבוצים בארץ, שעבד תקופה ארוכה. הוא התאהב בנערה שהגיעה מאחד הטרונספורטים והודיע חגיגית שלא ייתן לה לנסוע לבד, שהוא מצטרף אליה ועוזב מיד. היינו בצרה ונאלצנו למצוא פתרון מקומי דחוף. בקשתי ממפקדי המחנות למצוא צייר שיהיה מתאים מקצועית וגם מבחינה ביטחונית. לבסוף נמצא צייר שגר בארץ ובצרפת, אך לא יכול היה לתת שמות של ממליצים בארץ. בלית ברירה נשלח אלי, ואני ראינתי אותו באחד הצריפים המבודדים והבלתי מאוכלסים בשטח. גם אני לא הצלחתי להשיג ממנו שום ממליץ, וכששאלתי אותו אם יהיה מסוגל להעתיק כתבי יד, סיפר, שכשאחיו, שהיה פעיל המחתרת הצרפתית נהרג, לא רצה שההורים ידעו זאת, ובמשך שנתיים כתב להם מכתבים בכתב ידו של האח. תשובתו המצמררת השפיע עלי להסתכן ולנסותו. הוא בודד לגמרי ולא הכיר איש מלבדי. באותו הצריף עבד, ישן ואכל. לאחר זמן כשנוכחתי כמה האיש רציני ויעיל שחררתיו ואף מינתי אותו כממלא מקומי כשנקראתי ע"י אפרים בן חיים לבוא לאלג'יר בקשר להכנת ערוצים באלג'יר לעולים ממרוקו ובדרכם למרס"י. מעליה "ד", המשיך האיש למוסד, מילא תפקידים חשובים ואף היה סגן ראש המוסד. הוא שלמה כהן-אברבנאל ז"ל, אחיו של שופט בית המשפט העליון חיים כהן.

העלינו אלפי עולים. אך אין סטטיסטיקה מדויקת. לפני למעלה מעשור התבקשתי להצטרף לעמותה לחקר מערכות ההעפלה ע"ש שאול אביגור שפרסמה ספרים על ההעפלה. תמהתי כיצד לא נכתב ספר על עליה "ד" ואז קבלתי ספר שפורסם בסיוע העמותה, שהיה אמור לספר את סיפור עליה "ד". כתב אותו סופר נכבד, שאני מעריכה אותו, דוד שחם, שעלה לארץ כילד בעליה "ד" כנספח ל"הורים" כביכול. עליה "ד" מופיעה בפחות מעמוד. מה יוכל ילד לספר לנו על פרשה כזו? הספר כולו מתרכז בחבלי העליה הקשים שהיו לילד בארץ.

עדיין יש צורך לכתוב את הסאגה הזו מזוויות שונות, תוך תחקיר רציני. אינני סופרת ולא אוכל לעשות זאת אלא רק לסייע לסופר שיקבל זאת על עצמו.

ששים שנה סירבתי לדבר על נושא זה. בפעולתנו פגענו בריבונותן של מדינות ידידותיות, אך ידעתי שטכניקה זו מנוצלת הן להצלת יהודים מארצות מצוקה והן למטרות חשובות אחרות.

כשאני מסתכלת אחורה אני משתאה על הדברים שעשינו, ועל האירועים שעברנו. אני יודעת שהיינו חבורה שלא עשתה חשבונות, ועבדה מעל ליכולתה האובייקטיבית תוך אמונה במטרה.